

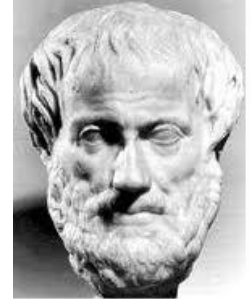

Vývoj ekonomických teórií

Ing. Magdaléna Hajtmanková

Predhistória ekonomických teórií

- **Antickí filozofi**
- Platón, Xenofón, Aristoteles, -pozorovanie hosp. javov, skúsenosti obchodníkov
 - **ARISTOTELES** – zaviedol pojmy
 - **úžitková hodnota** (individuálna užitočnosť statkov)
 - **výmenná hodnota** (výmenný pomer s inými statkami)
 - zaoberal sa aj otázkou „Ako získať majetok?“ – Riešenie videl v dvoch spôsoboch:
- **ekonomika** – prirodzený spôsob (človek uspokojuje svoje potreby) - náuka o všestrannom zaobstarávaní hosp. statkov
- **chremastika** – neprirodzený spôsob (cieľom je hromadenie bohatstva) - učenie o obchodníkoch, ktorí si vytvárajú majetok zo sprostredkúvania výmeny tovarov
- **Biblia** – prvotný historický zdroj ekon. teórií – ponaučenie o práci, pôde a kapitáli

Stredovek

V stredoveku nastáva úpadok racionálneho ekonomického myslenia

Tomáš Akvinský

- stredoveký scholastik
- chápal Aristotelove učenie, pričom ho spájal s biblickým učením o hospodárskom stave vecí v duchu nábožensko – etických noriem
- zaviedol pojem **spravodlivá cena** (iustus pretium)
- rozpracoval niekoľko základných ekonomických kategórií (ceny, úver, obchod...)

Kanonisti – presadzovali **učenie o spravodlivej cene** - cena výrobku sa má rovnať súčtu jeho výrobnnej ceny a nákladov výrobcu na živobytie. Zároveň odmietali úrok z pôžičky.

Novovek

MERKANTILIZMUS (16. st. - pol. 18. st.)

Predstavitelia- Jean Baptiste Colbert (Fr.),
Thomas Mun (Angl.), Mária Terézia a Jozef II. (R-U)

Raný merkantilizmu

- zdroj bohatstva zahraničný obchod – **zámorské objavy** (dobyvačné vojny)
- dovoz drahých kovov, ich vývoz bol z krajiny zakázaný.
- peniaze získané predajom tovarov sa nesmeli vyviesť z krajiny, ale museli sa za ne nakúpiť tovar vyrobený v danej krajine
- cieľom krajiny mala byť **aktívna peňažná bilancia**.

Rozvinutý merkantilizmus

- zdroj bohatstva v manufaktúrnej výrobe, ktorej výroba bola zameraná predovšetkým na vývoz.
- dovážali sa len nevyhnutné suroviny.
- **Peniaze sa už chápu ako kapitál**, ktorý sa zhodnocuje a prináša vlastníkovi zisk.

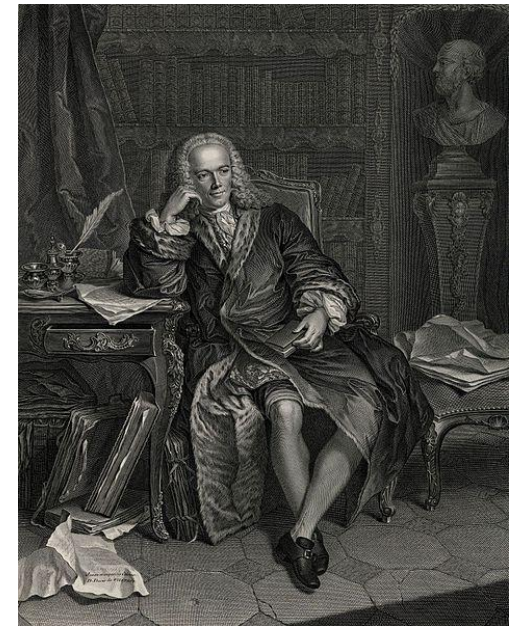
Novovek

FYZIOKRATIZMUS

(2. tretina 18. stor.)

- uznávanie nadvlády prírody
- vo Francúzsku ako reakcia na merkantilizmus
- za hlavný zdroj bohatstva považuje

pôdu a poľnohospodársku výrobu

- **Francois Quesnay** (lekár) - povinnosťou politikov a ekonómov je odstrániť príčiny spôsobujúce chorobný stav hospodárstva (čo je choré – odrezat')
- Podmienkou normálneho fungovania hospodárstva je **konceptia prirodzeného poriadku**, ktorý ovplyvňuje život v podmienkach slobody. Iba poľnohospodárska výroba je produktívnou prácou, ktorá znásobuje výrobné náklady. Iba ona vytvára **čistý výrobok** - zisk.

Sociálna štruktúra spoločnosti:

trieda vlastníkov pôdy, produktívna trieda (prac. v poľnohospodárstve), sterilná trieda (všetci ostatní).

Klasická ekonómia

W.A. Petty (1623 - 1687)

Zdroj bohatstva hľadá vo výrobe. Vytvoril základy **teórie pracovnej hodnoty**, cez ktoré vysvetlil niektoré ekonomické kategórie.

Adam Smith (1723 - 1790)

zakladateľ **hospodárskeho liberalizmu**. (Bohatstvo národov)
Základ trhovej ekonomiky - **sloboda** človeka, vlastníctva a podnikania.

Štát nemusí zasahovať do hospodárstva, trh sa riadi sám.

Človek je egoista, háji vlastné záujmy, medzi jednotlivcami vzniká konkurencia. Keď bohatne jednotlivec, bohatne aj štát.

Štátu pripadajú 3 úlohy:

- ochraňovať krajinu pred vonkajším nebezpečenstvom,
- udržiavať poriadok a spravodlivosť vo vnútri krajiny,
- budovať a udržiavať zariadenia verejného sektoru o ktoré nemá záujem jednotlivec, pretože sa nevyplácajú.

Učenie o hodnote - zdrojom bohatstva krajiny je práca, bez ohľadu na to, v ktorom odvetví bola vynaložená. Hodnota je určovaná množstvom práce vynaloženej na výrobu tovaru, resp. tri základné dôchodky spoločnosti - mzda, renta, zisk.

Teória absolútnych výhod.

Klasická ekonómia

David Ricardo (1772 - 1823)

- praktik bez ek. vzdelania, už ako 25r. získal veľký majetok na burze
Nadväzuje na učenie o hodnote A. Smitha. Autor práce "*Zásady politickej ekonómie a zdaňovania*" (1817). Podľa Ricarda veľkosť hodnoty tovaru sa neurčuje iba od bezprostredne vynaloženej živej práce, ale aj od práce spredmetnenej vo výrobných faktoroch, ktoré sa pri výrobe opotrebovali alebo spotrebovali.

Teória komparatívnych výhod (1817)

Krajina môže mať vyššiu životnú úroveň, ak sa špecializuje na výrobu tovarov, ktoré vie vyrábať s najvyššou produktivitou práce.

Ak krajina A vyrába zemiaky lacnejšie ako krajina B a zároveň krajina B vyrába kožu lacnejšie ako krajina A, krajina A má vyrábať zemiaky a kožu dovážať a krajina B má vyrábať kožu a dovážať zemiaky.

Klasická ekonómia

Jean Baptiste Say (1767 - 1823)

Kritizoval A. Smitha. Na výrobe tovarov sa podieľajú 3 **výrobné faktory** - pôda, práca, kapitál. Za každý výrobný faktor prináleží odmena - renta, mzda, zisk.

Zákon trhu - ponuka si automaticky vytvára dopyt a rozsah trhu je úmerný rozsahu výroby. Tovary si automaticky vytvárajú odbyť, čiže sa všetky predajú. Tento proces má byť zabezpečený voľnou konkurenciou.

Thomas Robert Malthus (1776 - 1836)

Kritika Ricardovej teórie pracovnej hodnoty. Podľa **populačnej teórie** obyvateľstvo rastie geometrickým radom, životné prostriedky (napr. potraviny) však rastú aritmetickým radom. Vzniká tak rozdiel medzi počtom obyvateľstva a základnými životnými podmienkami. Rozdiel sa dá zmierniť:

preventívnymi prekážkami - pohlavná zdržanlivosť, zákaz sobáša nemajetných.

pozitívnymi prekážkami - bieda, vojna, choroby, epidémie.

Socialisti

Utopický socializmus

Owen, Fourier, Saint-Simon

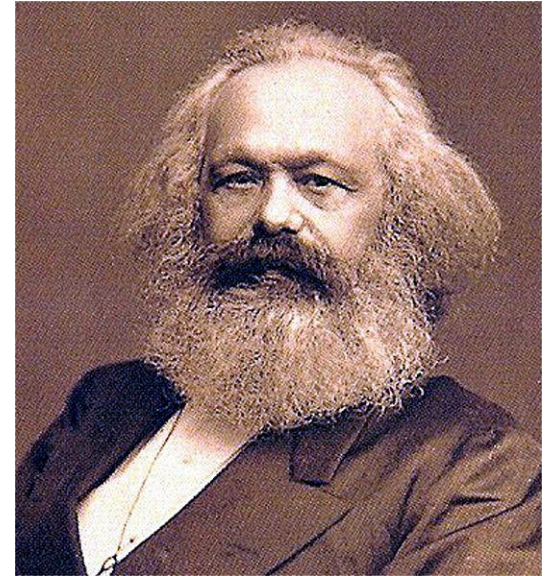
Karl Marx (1818 - 1883)

Rozvíja teóriu pracovnej hodnoty Smitha a Ricarda. Abstraktnou prácou sú vytvárané hodnoty, konkrétnou prácou úžitkovú hodnotu.

Marx rozlišuje prácu a pracovnú silu. Pracovná sila (schopnosť človeka pracovať) vytvára vyššiu hodnotu ako sama má. Z prebytku vzniká nadhodnota, ktorá je privlastňovaná kapitalistom, čo je základom vykorisťovania.

Predpokladom hospodárskeho rastu je akumulácia kapitálu.

Marxova ekonomická teória bola rozvíjaná F. Engelsom a V. I. Leninom.

Neoklasická ekonómia

(70. ROKY 19. STOR - 30. ROKY 20. STOR.)

Vychádza zo Sayovho zákona trhu. Predpokladá existenciu dokonalej konkurencie, ktorá má zabezpečiť optimálne fungovanie ekonomického systému. V neoklasickej ekonómii sa vyskytujú tri prúdy - lausannská, rakúska a cambridgeská škola.

Teória hodnoty je založená na princípe **hraničnej užitočnosti** - hodnotu tovarov určuje posledná jednotka danej zásoby určitého tovaru, ktorá uspokojuje najmenej dôležitú potrebu jej majiteľa.

Venovali pozornosť aj spotrebe a spotrebiteľskému dopytu. **Paretovo optimum** - pri daných výrobných zdrojoch, rozdelení dôchodkov a preferenciách nastáva optimálny stav, ak nikto nemôže zlepšiť svoju situáciu bez toho, aby nezhoršil situáciu niekoho iného.

Neoklasická ekonómia

Alfred Marshall (1842 - 1924)

Zaviedol pojem **economics** (ekonomické vedy). Nesúhlasí, že hodnota nie je tvorená len ľudskou prácou; treba brať do úvahy aj subjektívny výklad (hraničnú užitočnosť) - záujmy spotrebiteľa, domácností, firiem.

Marshall objasnil mechanizmus ponuky a dopytu. Ukázal, že rovnovážna cena vzniká v priesečníku kriviek ponuky a dopytu. V tomto bode je dopyt rovný ponuke.

Podľa Marshalla sa **cena** v krátkom období tvorí na základe princípu hraničnej užitočnosti a v dlhom období na základe výrobných nákladov.

Neoklasická ekonómia

John Bates Clark

Použil a vysvetlil hraničný princíp aj pri výrobných faktoroch a vysvetlil hraničnú produktivitu práce a kapitálu.

Hraničná produktivita práce – produkt práce posledného zamestnaného robotníka, určuje **mzdu**.

Hraničná produktivita kapitálu – výnosnosť poslednej vlozenej jednotky kapitálu, určuje **zisk**

Neoliberalizmus – nemecká podoba neoklasickej ekonómie, rozvíjal sa po 2. sv. vojne v podobe sociálneho trhového hospodárstva

znaky neoliberalizmu: sloboda vlastníctva, konkurencia, voľná tvorba cien a stabilita peň. obehu, ekonom. samostatnosť a zodpovednosť podnikateľov, štátne zásahy nenarušujú pôsobenie trh. mechanizmu. Štát by sa mal usilovať o vytváranie konk. trhu, stabilnú menu, sociálny konsenzus, optimálne makroekonomické proporcie.

KEYNESOVSKÁ MAKROEKONOMICKÁ TEÓRIA

John Maynard Keynes (1883 - 1946)

Keynes je autorom práce "**Všeobecná teória zamestnanosti, úroku a peňazí**". Jeho teória vzniká v čase svetovej hospodárskej krízy ako reakcia na neoklasickú teóriu. Obhajuje nevyhnutnosť **zásahov štátu** do ekonomiky - podnikateľ nespotrebuje celý zisk len na investície, ale aj na vlastnú spotrebu. Ekonomika preto nemôže byť ponechaná len na jednotlivcoch.

KEYNESOVSKÁ MAKROEKONOMICKÁ TEÓRIA

Teória efektívneho dopytu

Úroveň makroekonomických veličín ako celkový objem výroby, zamestnanosti a národného dôchodku nezávisí od výrobných možností ekonomiky, ale od **kúpyschopného dopytu**. Kúpyschopný dopyt je tvorený národným dôchodkom (Y).

Národný dôchodok pozostáva za výdavkov domácností na spotrebu (C) a výdavkov podnikov na investície (I).

$Y = C + S$ - časť národného dôchodku sa spotrebúva (C), zvyšok tvorí úspory (S)

$Y = C + I$ - časť dôchodku je vynaložená na spotrebu (C) - predstavuje dopyt po spotrebných predmetoch; časť sa usporí - predstavuje dopyt po investíciách (I).

Hlavnou príčinou nestability hospodárstva podľa Keynesa sú investície - nedostatočný dopyt po investíciách, nedostatočný záujem investovať. Štát má preto svojimi zásahmi ovplyvňovať investičnú činnosť (nedostatočný súkr. dopyt).

KEYNESOVSKÁ MAKROEKONOMICKÁ TEÓRIA

Teória zamestnanosti

Celkový objem zamestnanosti závisí od celkového efektívneho dopytu, t.j. od celkových výdavkov vynaložených na spotrebné predmety a od celkových výdavkov vynaložených na investície.

Nakoľko v trhovom hospodárstve spotreba ja investície zaznamenávajú výkyvy, musí ich korigovať štát. Preto aj zodpovednosť za celkovú výšku zamestnanosti nemožno ponechať len na podnikateľské subjekty, ale jej úroveň aj vývoj musí ovplyvňovať štát. z toho vyplývajúci objem a vývoj zamestnanosti prekonávajú výkyvy. Preto ich musí ovplyvňovať a korigovať štát.

Podľa Keynesa je úlohou štátu zabezpečiť **rast efektívneho dopytu** a tým aj rast dôchodkov a zamestnanosti. Tieto ciele je možné dosiahnuť **dvoma formami hospodárskej politiky: rozpočtovým regulovaním ekonomiky** (štátny rozpočet sa využíva na štátne zásahy) a **peňažno-úverovým regulovaním** množstva peňazí v obehu.

KEYNESOVSKÁ MAKROEKONOMICKÁ TEÓRIA

Multiplikačný efekt

Ak dochádza k poklesu dopytu, výrobcovia znižujú výrobu a zamestnanosť. Takto však klesá dopyt po investíciách, ktorý vyvolá ešte väčší pokles dôchodkov a vzrast nezamestnanosti. Tento efekt je nazývaný multiplikačný.

Môže však pôsobiť aj pozitívne - v smere zvyšovania investícií, výroby a zamestnanosti. Ak vzrastie dopyt po investíciách, dochádza k rastu výroby a zamestnanosti. Rastú tak dôchodky, ktoré vedú k ďalšiemu rastu spotreby. Rast spotreby (teda dopytu po spotrebných predmetoch) vyvolá ďalší rast výroby a zamestnanosti a z toho vyplývajúci rast dôchodkov. Tak sa vyvolajú ďalšie investície.

Multiplikačný efekt vedie k rastu výroby a zamestnanosti a k rastu dôchodkov.

multiplikátor investícií $k = dY/dI$

dY -prírastok dôchodku, dI -prírastok investícií

KEYNESOVSKÁ MAKROEKONOMICKÁ TEÓRIA

Keynesov investičný multiplikátor vysvetľuje dôchodkotvorný účinok investícií. **Investičný multiplikátor** je koeficient, ktorým násobíme prírastok investícií, aby sme zistili prírastok dôchodku vyvolaný investíciami.

Podľa J. M. Keynesa je úlohou štátu zabezpečiť rast efektívneho dopytu. Ten zabezpečí rast dôchodkov a zamestnanosti. Rast efektívneho dopytu sa môže zabezpečiť:

rozpočtovým regulovaním politiky (prostredníctvom štátneho rozpočtu)
peňažným a úverovým regulovaním (množstvo peňazí v obehu ovplyvňuje celkový efektívny dopyt)

Neoklasická syntéza

(50. - 60. ROKY 20. STOR.)

Vyberá pozitívne prvky z neoklasickej ekonómie a keynesovstva. Predstaviteľom je **Paul Samuelson**.

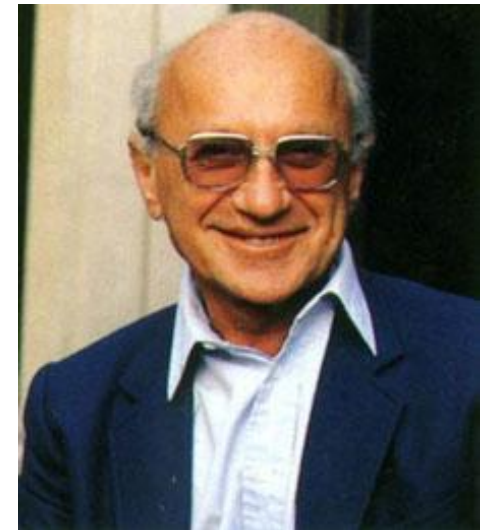
Paul Samuelson tvrdí, že v ekonomike existuje príliš veľa problémov, ktoré nepodliehajú pôsobeniu trhu a nie je možné ich vyriešiť obyčajným pôsobením zákonov ponuky a dopytu. Tieto externality ovplyvňujú napríklad oblasť štátneho zdravotníctva, školstva a znečistenia životného prostredia. Úlohou štátu je podľa Samuelsona stanovenie cieľov ekonomiky a použitie právomocí vlády na ich dosiahnutie.

SÚČASNÉ SMERY EKONOMICKÉHO MYSLENIA

Od 70. rokov 20. storočia sa keynesovské štátne zásahy stávajú neúčinnými, čo sa prejavuje v problémoch ekonomík. Preto vznikajú nové koncepcie - najmä neokonzervatívne - ktoré odmietajú štátne zásahy a propagujú slobodný trh

Monetarizmus (od 70. rokov 20. storočia)

Za príčinu problémov vidí štátne zásahy. Úloha štátu má byť len v **regulovaní množstva peňazí v obehu**. Podstatou monetaristickej teórie sú peniaze a rovnováha na peňažnom trhu. Preto vychádza z kvantitatívnej teórie peňazí a z rovnice výmeny ($M \cdot V = P \cdot Q$). Hlavným predstaviteľom je **Milton Friedman** (1912 - 2006) - nositeľ Nobelovej ceny.

SÚČASNÉ SMERY EKONOMICKÉHO MYSLENIA

Podľa **monetarizmu** ak sa zväčší množstvo peňazí v obehu, tak sa zvýšia ceny, nakoľko to isté množstvo tovaru sa vymieňa za väčšie množstvo peňazí.

Nová klasická makroekonómia podriaďuje adaptívne očakávania racionálnym očakávaniam. V dlhšom období majú podľa toho hosp. subjekty schopnosť anticipovať inflačné pôsobenie peňažnej politiky (v kratšom období túto schopnosť nemajú)

Teória racionálnych očakávaní

Podnikatelia a spotrebitelia sa správajú racionálne ("ako najlepšie vedia") a cieľavedome pri získavaní, vyhodnocovaní a využívaní informácií. Podľa tejto teórie reakcie hospodárskych subjektov na tie isté opatrenia vlády nie sú vždy rovnaké. (Ak napr. spotrebitelia spozorujú zvyšovanie množstva peňazí v obehu, chovajú sa najprv tak ako keby zbohatli: viac spotrebúvajú, viac investujú, čo stimuluje rast ekonomiky. Neskôr, keď zistia, že rast bohatstva v peňažnej forme bol len zdanlivý v dôsledku inflačného rastu cien, bude aj ich nová reakcia iná - Ak sa politika zvyšovania množstva peňazí používa trvale, prestáva plniť svoje poslanie, stimuly sa vytrácajú a viac výrobu neovplyvňujú)

SÚČASNÉ SMERY EKONOMICKÉHO MYSLENIA

V podmienkach nastupujúceho neokonzervatívneho prúdu ekonomickej vedy sa koncom 70. rokov dostáva do centra pozornosti ekonómia strany ponuky.

Ekonómia ponuky

Propaguje minimalizáciu štátnych zásahov, vystupuje proti vysokému zdaneniu príjmov. Bohatstvo jednotlivca a štátu pochádza z výroby založenej na individuálnej podnikateľskej iniciatíve. Lepšie sa dá vyrábať podnecovaním iniciatívy, aktivity, zavádzaním inovácií cez znižovanie daní. Opatrenia v daňovej politike vyvolajú rast hospodárskej aktivity, znížia daňové úniky a podvody, čiže celkove ozdravujú ekonomiku.

Je potrebné vytvárať podmienky, ktoré podporujú a stimulujú podnikavosť a tvorivosť firiem a domácností.

Užitočné odkazy

<http://www.hayek.sk/clanok/kategoria/ekonomicka-sloboda.doc>

<http://www.ssds.sk/publikacie/pes/pes2011.pdf>

<http://www.euroekonom.sk/>